

Twój GŁOS ma MOC

**DOŚWIADCZENIA I DOBRE PRAKTYKI
W ZAKRESIE RZECZNICTWA LOKALNEGO**

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

Iceland
Liechtenstein
Norway

Active
citizens fund

Projekt realizowany z dotacji programu Aktywni Obywatele –
Fundusz Krajowy finansowanego przez Islandię, Liechtenstein
i Norwegię w ramach Funduszy EOG.

Autor: Filip Jach

Konsultacje merytoryczne: Adela Gąsiorowska

Redakcja i korekta: Zuzanna Żółtowska

Ilustracja na okładce: Julia Hanke

Skład: Maciej Panas

Copyright by Stowarzyszenie Amnesty International, Warszawa 2022

ISBN: 978-83-948139-6-3

Publikacja udostępniona na warunkach licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne 4.0 – Na tych samych warunkach: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.pl>.

Publikacja została wydana w ramach projektu „Twój głos ma MOC! Młodzi ludzie bronią praw człowieka” realizowanego z dotacji programu Aktywni Obywatele – Fundusz Krajowy finansowanego przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię w ramach Funduszy EOG.

SPIS TREŚCI

Wstęp

Część I – rzecznictwo w teorii

Część II – rzecznictwo w praktyce

Część III – doświadczenia rzecznicze

Zalecana literatura pomocnicza

WSTĘP

Amnesty International od początku swojego istnienia podejmuje inicjatywy o charakterze rzeczniczym. Początkowo działała w obronie praw więźniów sumienia i osób skazanych na karę śmierci, a w kolejnych latach – na rzecz coraz liczniejszych grup osób dyskryminowanych i innych, których prawa człowieka są łamane.

Rzecznictwo od zawsze było wpisane w DNA organizacji. Prowadzi się je na dwóch poziomach – krajowym oraz międzynarodowym. Na płaszczyźnie krajowej polega ono w głównej mierze na postulowaniu zmian w stosowaniu prawa lub ustawodawstwie danego państwa, aby było ono zgodne ze standardami międzynarodowymi (szczególnie Powszechną deklaracją praw człowieka, konwencjami ONZ oraz innymi dokumentami ważnymi w danym regionie, np. Europejską konwencją praw człowieka¹ czy Afrykańską kartą praw człowieka i ludów), a także wspierało dobrostan obywateli i obywateli danego kraju. Z kolei na polu międzynarodowym działania rzecznicze dążą do wywarcia zewnętrznej presji na władze państw, które dopuszczają się łamania praw człowieka. Adresatem działań rzeczniczych Amnesty są nie tylko pojedyncze kraje, ale również ich grupy zrzeszone w organizacjach międzyrządowych, takich jak ONZ, Rada Europy czy Unia Europejska, odpowiedzialnych za wdrażanie standardów prawa międzynarodowego i rozliczanie państw z ich realizacji.

W projekcie Twój głos ma MOC! chcieliśmy przekazać nasze doświadczenie w zakresie rzecznictwa prowadzonego na poziomie międzynarodowym i krajowym aktywistom i aktywistkom oraz zrzeszeniom działającym lokalnie na rzecz praw człowieka. Do projektu zaprosiliśmy osoby indywidualne i te działające w ramach organizacji oraz grup nieformalnych z różnych miejscowości. Wspólnie z nimi staraliśmy się wybrać inicjatywy w obszarze rzecznictwa, które okażą się skuteczne w środowisku lokalnym, i wykorzystać je w praktyce. W niniejszej publikacji opisujemy sukcesy, a także wyzwania i wątpliwości, które były udziałem osób prowadzących rzecznictwo na poziomie lokalnym.

Wierzmy, że wiele problemów społecznych i ekonomicznych może być rozwiązanych na poziomie lokalnym. Takimi problemami są dyskryminacja i inne przejawy łamania praw człowieka, do których dochodzi nie tylko na płaszczyźnie administracji państwowej, ale także lokalnie – na polu samorządów. Jesteśmy przekonane i przekonani, że

1 Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, zob. https://www.echr.coe.int/documents/convention_pol.pdf.

prorowadzenie rzecznictwa na poziomie lokalnym (w miastach i miasteczkach, powiatach i województwach) jest potrzebne i możliwe. Tak właśnie narodził się pomysł na projekt Twój głos ma MOC!, którego doświadczenia opisujemy w niniejszej publikacji. Przeczytacie w niej o sukcesach osób prowadzących rzecznictwo na poziomie lokalnym, a także o wątpliwościach i wyzwaniach, z którymi musieliśmy się zmierzyć. Zastanawiasz się, czy lokalne rzecznictwo jest dla ciebie? Lektura niniejszego opracowania może pomóc ci się o tym przekonać. W pierwszej części zajmiemy się kwestiami teoretycznymi – przedstawimy definicję rzecznictwa lokalnego, a także omówimy w skrócie kompetencje poszczególnych organów samorządowych. Skupimy się też na kwestii efektywności prowadzonego rzecznictwa. Druga część zorientowana jest na praktyczne kształtowanie umiejętności – monitoringu stosowania prawa oraz zmian prawnych, planowaniu rozmów z decydentami oraz na podpowiedziach, jak stworzyć petycję. W ostatniej, trzeciej części, pokrótce opiszemy projekt Twój głos ma MOC! i oddamy – *nomen omen* – głos osobom, które rozpoczęły prowadzenie lokalnego rzecznictwa. Na podstawie ich doświadczeń zbadamy trudności, rozpracujemy wyzwania, a także będziemy świętować mniejsze i większe sukcesy.

Niniejsza publikacja nie wyczerpuje tak złożonych tematów, jakimi są: rzecznictwo, prawo międzynarodowe, systemy ochrony praw człowieka, kompetencje samorządu terytorialnego. Ma ona być zaproszeniem do przygody wymagającej nie lada odwagi i sporej ilości wiedzy. Serdecznie zachęcamy do dalszego zgłębiania zagadnień, które tutaj jedynie zarysowujemy. Mamy nadzieję, że nasze opracowanie będzie użytecznym narzędziem, które pozwoli każdej osobie czuć się pewnie w obliczu nowych wyzwań.

Zaczynamy?

CZĘŚĆ I RZECZNICTWO W TEORII

CZYM JEST RZECZNICTWO, A SZCZEGÓLNIIE RZECZNICTWO LOKALNE

Początek naszej przygody z rzecznictwem lokalnym rozpoczęliśmy od dyskusji na temat tego, czym jest rzecznictwo.

Najprościej rzecz ujmując, rzecznictwo jest formą aktywności, którą podejmują pojedyncze osoby lub grupy osób na rzecz wdrażania zmian społecznych lub politycznych. Rzecznictwo jest więc tym, co robimy, aby spowodować zmianę społeczną lub zmianę przepisów prawa. Można je prowadzić w imieniu własnym, całych grup lub społeczności, a nawet idei (np. sprawiedliwości, równości).

Ważnym elementem rzecznictwa jest kierowanie działań do osób, które mają realny wpływ na zmiany. Nie zawsze są nimi polityczki_cy! Pracować można z pewną społecznością, jeśli zmiana ma dotyczyć np. przeciwdziałania dyskryminacji wewnątrz tej społeczności; z lokalnymi lub krajowymi politykami i polityczkami – nad kształtem nowej polityki społecznej regionu; ze służbami, np. policją, jeśli problemem jest praktyka egzekwowania prawa. Rzecznictwo może być kierowane do jednej z tych grup albo równoległe do kilku.

RZECZNICTWO LOKALNE, CZYLI...

Rzecznictwo lokalne jest tym rodzajem działania, które adresujemy do władz lokalnych. Istnieje granica wyznaczająca zakres naszych interwencji – to kompetencje adresata naszych działań, wpływają one bowiem na to, w jakim zakresie możemy postulować zmianę. Każda instytucja działająca w obrębie określonych przepisów jest nimi ograniczona. Mówimy, że jedne podmioty mają pewne kompetencje, a drugie nie. W Polsce inne kompetencje ma wojewoda, a inne marszałek województwa; inne rada miejska, a inne sejmik wojewódzki (więcej o tym w dalszej części publikacji).

Musimy znać zakres odpowiedzialności instytucji, do której kierujemy nasze działania, aby rzecznictwo było skuteczne.

Przykładem rzecznictwa lokalnego prowadzonego równoległe w kilku obszarach mogą być działania lokalne na rzecz osób LGBTI. Tego typu rzecznictwo wymagać może zarówno pracy z całą lokalną społecznością, po to by „oswoić temat” i przekazać ludziom realną wiedzę, np. poprzez kampanię społeczną, jak i z przedstawicielami urzędu miasta lub rady miasta, by zapewnić respektowanie praw osób LGBTI bądź ułatwić im pewne procedury (przykładem może być Karta Różnorodności przyjęta przez miasto Warszawę), czy też z urzędnikami i urzędniczkami, aby wprowadzić zmiany na poziomie praktyki, np. używania bardziej zróżnicowanych zaimków.

RÓŻNE FORMY RZECZNICTWA LOKALNEGO TO NA PRZYKŁAD:

- kampanie społeczne;
- składanie skarg, wniosków lub petycji;
- inicjowanie konsultacji społecznych oraz udział w nich;
- dołączenie do komisji doradczych działających przy samorządach;
- lobbing;
- organizacja referendum lokalnego;
- inicjatywa uchwałodawcza;
- działanie posłów i posłanek lub senatorów i senatorek z danego okręgu wyborczego.

RZECZNICTWO A INNE FORMY DZIAŁANIA

Rzecznictwo nie jest jedynym sposobem wprowadzania zmian społecznych. To niezwykle szeroka kategoria działań, ale są też inne. Weźmy za przykład edukację. Pewne jej elementy mogą być częścią działań rzeczniczych, np. w kampanii informa-

cyjnej skierowanej do osób zamieszkujących dany teren, jednak nie wszystkie będzie można nazwać rzecznictwem. Prowadzenie warsztatów dla dzieci w wieku szkolnym na temat przeciwdziałania dyskryminacji niewątpliwie jest sposobem na zmianę społecznej mentalności, ale tego typu działanie nie przybliży społeczeństwa – przynajmniej w danym momencie – do zmiany prawodawstwa lub zagwarantowania respektowania praw jakiejś grupy. Podobnie wydarzenia kulturalne, np. wystawy, pokazy filmowe lub żywe biblioteki – mogą być elementem szerszej kampanii i towarzyszyć działaniom rzeczniczym, lecz same w sobie nie prowadzą do mierzalnych i wymiernych zmian i najczęściej nie są kierowane do osób podejmujących decyzje, a raczej do osób sojusznicych (czyli tych, które same nie należą do grupy dyskryminowanej, tylko ją wspierają).

Jedną z metod prowadzenia rzecznictwa jest lobbying², czyli wpływanie na władze w procesie stanowienia prawa na rzecz konkretnej sprawy, np. konkretnego przepisu ustawy. Nacisk wywierany jest jedynie na władze publiczne, które mogą stanowić prawo. Lobbying prowadzą różne grupy interesów, od organizacji pozarządowych po duże firmy. Jego przykładem może być zarówno zabezpieczanie interesów korporacji w przepisach prawa, np. brak zakazu wydobywania paliw kopalnych, jak i wdrażanie przepisów zawartych w międzynarodowej Konwencji przeciwko torturom³, na rzecz której lobbowała Amnesty International. Cechą lobbyngu jest wywieranie nacisku na władze w procesie stanowienia prawa lub podejmowania decyzji publicznych.

STRUKTURA SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO

Po przeanalizowaniu, czym jest rzecznictwo, zastanawialiśmy się, kto i w jakich sprawach może być adresatem działań rzeczniczych prowadzonych na poziomie lokalnym. W tym celu konieczne było przeanalizowanie struktury i kompetencji jednostek samorządu terytorialnego.

Aktualnie Polska jest podzielona na 16 województw, 314 powiatów i 2479 gmin, w tym 66 miast działa na prawach powiatów⁴. W tabeli poniżej znajdziesz poszcze-

2 W Polsce działalność lobbyngu reguluje Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o działalności lobbynguowej w procesie stanowienia prawa, Dz.U. 2005, nr 169, poz. 1414. Zob. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20051691414>.

3 Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 10 grudnia 1984 roku. Uchwalono ją równo 40 lat po ustanowieniu Powszechnej deklaracji praw człowieka.

4 Na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

gólne kompetencje samorządów. Należy je rozpatrywać w kontekście organizacji podziału terytorialnego Polski.

Gmina to podstawowa jednostka organizacyjna samorządu terytorialnego (inaczej: jednostka trzeciego stopnia). Gminy dzielą się na trzy rodzaje: **gminy miejskie** – ich granice pokrywają się z granicą miasta tworzącego gminę; **gminy miejsko-wiejskie** – w ich skład wchodzi zarówno miasta, jak i obszary poza granicami miast; **gminy wiejskie** – na obszarach których nie ma miast⁵.

Głównym zadaniem gminy jest zabezpieczenie podstawowych potrzeb osób mieszkających na jej terenie, np. kanalizacji, lokalnego transportu (patrz tabela poniżej). Jednostkami pomocniczymi gminy, niepodlegającymi samorządowi terytorialnemu, są: sołectwa, dzielnice i osiedla (w przypadku gmin miejskich). Jednostki te wykonują zadania zlecone przez gminę.

Drugą jednostką samorządu terytorialnego jest powiat. Powiat wykonuje te zadania, których gmina, m.in. ze względu na jej wielkość lub liczebność, nie jest w stanie zrealizować. Powiat odpowiada np. za prowadzenie szpitali i zapewnianie bezpieczeństwa publicznego (straż pożarna, policja).

Samorząd województwa (jednostki pierwszego stopnia), jest odpowiedzialny za rozwój regionu. Wykonuje zadania publiczne o charakterze wojewódzkim, które nie zostały zastrzeżone prawem na rzecz organów administracji rządowej. Na poziomie województwa działa także, oprócz samorządu, organ administracji państwowej – wojewoda, który odpowiada za wykonywanie polityki Rady Ministrów w województwie⁶.

Władza samorządowa, podobnie jak władza centralna, posiada **organy stanowiące i kontrolujące** – m.in. uchwalające akty prawa miejscowego i budżet jednostki samorządu oraz rozpatrujące sprawozdania organów wykonawczych – a także **organy wykonawcze**, do zadań których należy m.in. kierowanie jednostką samorządu, wykonywanie uchwał organów stanowiących oraz budżetu. Organy wykonawcze działają w ramach konkretnych polityk, zgodnie z przepisami prawa krajowego. Szczegółowe zasady realizacji tych polityk są uregulowane w ustawach i rozporządzeniach. Wszystkie organy powinny działać zgodnie z prawem i w jego granicach, o czym mówi art. 7. Konstytucji RP.

5 Zob. <https://stat.gov.pl/statystyka-regionalna/jednostki-terytorialne/podzial-administracyjny-polski/rodzaje-gmin-oraz-obszary-miejskie-i-wiejskie/>.

6 Zob. Ustawa z dnia 23 stycznia 2009 r. o wojewodzie i administracji rządowej w województwie, Dz.U. 2009, nr 31, poz. 206.

Warto zwrócić uwagę, że niektóre miasta w Polsce funkcjonują na prawach gmin lub powiatów. Każde miasto na prawach powiatu jest równocześnie gminą, która wykonuje zadania powiatu (na zasadach określonych w ustawie). Działanie organów miasta, które ma prawa powiatu, określa ustawa o samorządzie gminnym. Prezydent miasta, poza uprawnieniami organu wykonawczego gminy, pełni w tym przypadku także funkcje zarządu powiatu i starosty. Rada miasta, jako organ stanowiący, otrzymuje kompetencje rady powiatu⁷.

KOMPETENCJE ORGANÓW SAMORZĄDOWYCH

Chcąc prowadzić skuteczne rzecznictwo lokalne, koniecznie musisz poznać kompetencje poszczególnych organów samorządowych. Nawet jeśli zdecydujesz się pracować z całą społecznością, a nie sugerować zmiany w uchwałach, warto wiedzieć, gdzie ewentualnie szukać pomocy lub funduszy na działania. Poniżej znajdziesz tabelę ze strukturami organizacji samorządu terytorialnego, a także z kompetencjami danych organów. Zachęcamy do zapoznania się z regulacjami prawnymi, aby pogłębić znajomość tego tematu⁸.

Zacząć należy od najważniejszego w kraju aktu normatywnego – Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Już na tym poziomie określone są pewne kompetencje samorządów. Kwestii, których nie reguluje konstytucja, określa odpowiednia ustawa.

Artykuł 163. Konstytucji RP stanowi: „Samorząd terytorialny wykonuje zadania publiczne nie zastrzeżone przez Konstytucję lub ustawy dla organów innych władz publicznych”. Z kolei artykuł 164., pkt 3. brzmi: „Gmina wykonuje wszystkie zadania samorządu terytorialnego nie zastrzeżone dla innych jednostek samorządu terytorialnego”. Zgodnie z ustawą zasadniczą samorząd ma zaspokajać potrzeby wspólnoty samorządowej (jest to jego zadanie własne) oraz wykonywać zadania zlecone na mocy określonej ustawy.

7 Art. 91. i 92. Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz.U. 1990, nr 16, poz. 95.

8 Zob. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz.U. 1990, nr 16, poz. 95; Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, Dz.U. 1998, nr 91, poz. 578; Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa, Dz.U. 1998, nr 91, poz. 576.

Struktura samorządu terytorialnego

JEDNOSTKA SAMORZĄDU	ORGAN STANOWIĄCY I KONTROLUJĄCY	ORGAN WYKONAWCZY
gmina	rada gminy	wójt/burmistrz/prezydent
powiat	rada powiatu	zarząd powiatu, w tym starosta
miasto na prawach powiatu	rada miasta	prezydent
województwo	sejmik województwa	zarząd województwa, w tym marszałek

Wybrane zadania własne określonych jednostek samorządu terytorialnego

GMINA

- Zagospodarowanie przestrzenne i gospodarka nieruchomościami; gminne budownictwo mieszkalne.
- Ochrona środowiska.
- Zarządzenie gminnymi drogami, mostami i placami.
- Zarządzanie lokalnym transportem zbiorowym.
- Działanie wodociągów i kanalizacji.
- Zapewnienie dostępu do ochrony zdrowia.
- Wsparcie rodzin, w tym pieczy zastępczej; prowadzenie polityki prorodzinnej.
- Organizacja pomocy społecznej, w tym działania ośrodków i placówek opiekuńczych.
- Działania na rzecz kultury i edukacji – placówki edukacji publicznej, biblioteki gminne, ochrona zabytków, domy/ośrodki kultury.
- Zapewnienie porządku publicznego oraz bezpieczeństwa obywateli_ek.
- Utrzymywanie gminnych budynków użyteczności publicznej oraz administracyjnych.
- Wspieranie i propagowanie idei samorządności.
- Współpraca z organizacjami pozarządowymi.

POWIAT

- Zapewnienie dostępu do ochrony zdrowia na poziomie ponadgminnym.
- Organizacja pomocy społecznej na poziomie powiatowym.
- Organizacja transportu zbiorowego oraz zarządzanie drogami powiatowymi.
- Administracja architektoniczno-budowlana.
- Ochrona zabytków.
- Działania na rzecz obronności.
- Ochrona przyrody.
- Zapewnienie ochrony przeciwpowodziowej.
- Przeciwdziałanie bezrobociu i aktywizacja lokalnego rynku pracy.
- Współpraca z organizacjami pozarządowymi.

WOJEWÓDZTWO

- Edukacja publiczna, w tym szkolnictwo wyższe.
- Ochrona zabytków.
- Działania na rzecz obronności.
- Przeciwdziałanie bezrobociu i aktywizacja lokalnego rynku pracy.
- Ochrona roszczeń pracowniczych w razie niewyłączalności pracodawcy.
- Ochrona praw konsumentów.
- Współpraca z organizacjami pozarządowymi.
- Organizacja pomocy społecznej na poziomie wojewódzkim.
- Organizacja transportu zbiorowego, w tym kolei, oraz zarządzanie drogami wojewódzkimi.

Chociaż wydaje się, że kompetencje niektórych jednostek są zbieżne (np. zapewnienie dostępu do edukacji), to po dokładnym zapoznaniu się z kolejnymi przepisami okazuje się to nieprawdą. Dla przykładu, do zadań gminy należy zajmowanie się szkołami podstawowymi, ale szkoły specjalne oraz ponadpodstawowe podlegają pod powiat! Podział zadań w tym zakresie określa Ustawa o prawie oświatowym⁹. Dlatego właśnie, planując działania rzecznicze, musimy zapoznać się z istniejącymi regulacjami prawnymi z obszaru, w którym chcemy interweniować. Tylko wtedy nasza aktywność będzie skierowana do właściwych organów, a jej skuteczność – większa.

STANDARDY MIĘDZYNARODOWE

Podczas prowadzenia rzecznictwa na poziomie lokalnym możemy odnosić się do standardów międzynarodowych, w tym tych dotyczących praw człowieka. Definicji i standardów praw człowieka możemy poszukiwać w kilku źródłach: umowach międzynarodowych, orzecznictwie międzynarodowych trybunałów, a także w wytycznych, komentarzach, rekomendacjach oraz opiniach komitetów i komisji kontrolujących realizację praw człowieka przez państwa.

Jednym z ważnych dokumentów z zakresu praw człowieka jest Europejska konwencja praw człowieka¹⁰, będąca umową międzynarodową zawartą przez państwa członkowskie Rady Europy. Stanowi ona wiążącą część polskiego porządku prawnego za sprawą artykułu 91. Konstytucji RP¹¹. Dzięki temu prowadząc rzecznictwo lokalne, możemy odwoływać się do jej postanowień. Zapisy zawarte w konwencji mają pierwszeństwo nad ustawami. Jeśli jakieś przepisy krajowe nie są z nią zgodne, po wyczerpaniu drogi sądowej w kraju mamy możliwość dochodzenia swoich praw w Europejskim Trybunale Praw Człowieka w Strasburgu (Francja).

Innym ważnym dokumentem jest Karta praw podstawowych Unii Europejskiej. Niezgodność polskiego prawodawstwa z jej zapisami można zaskarżyć do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) w Luksemburgu.

9 Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe, Dz.U. 2017, poz. 59. Zob. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20170000059>.

10 Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, https://www.echr.coe.int/documents/convention_pol.pdf.

11 Art. 91., par. 1.: „Ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy”.

Jednym z najważniejszych dokumentów dotyczących praw człowieka jest Powszechna deklaracja praw człowieka, uchwalona przez Organizację Narodów Zjednoczonych (ONZ) w 1948 roku. Nie ma ona wiążącego charakteru, jest jedynie dokumentem podpisanym przez państwa członkowskie, w którym zobowiązują się one przestrzegać jego zapisów. Traktuje się ją jednak jako powszechnie obowiązujące prawo zwyczajowe. Deklaracja ustanawia standard w zakresie praw człowieka. Na jej podstawie uchwalono Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych oraz Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, które mają już charakter wiążący dla państw stron.

ZANIM ZACZNIESZ

PAMIĘTAJ O KILKU KWESTIACH:

- Rozpoznaj nastroje, jakie budzi wśród ludzi temat, który chcesz poruszyć.
- Swoje działania i propozycje opieraj na faktach (danych z raportów, przepisach prawa, praktykach z innych krajów lub miast).
- Formułuj konkretne postulaty.
- Miej świadomość politycznego kontekstu, w którym osadzony jest problem.
- Zwróć uwagę na relacje i dynamikę władzy w swojej lokalnej społeczności.

Nie zniechęcaj się, jeśli twoja praca nie odniesie natychmiastowego skutku. Na efekty działań rzeczniczych trzeba nieraz czekać nawet kilka lat.

CZEŚĆ II RZECZNICTWO W PRAKTYCE

ABC PROWADZENIA RZECZNICTWA – O CZYM PAMIĘTAĆ, PLANUJĄC SWOJE DZIAŁANIA

MOTYWACJA

Temat, który stanie się podstawą działań, powinien być zakorzeniony w naszych wartościach oraz przekonaniach. Trudno jest bowiem walczyć o coś, w co sami i same głęboko nie wierzymy. Pomocnym pytaniem może być „dlaczego?”. Dlaczego chcę działać na rzecz klimatu? Dlaczego chcę zmieniać przestrzeń dla osób z niepełnościami? Albo: co jest dla mnie ważne i co mnie motywuje? Takie pytania możemy zadawać sobie sami_same lub znajdować na nie odpowiedzi jako grupa.

CEL

Co chcemy właściwie zmienić? Jak ma wyglądać świat po tym, jak osiągniemy sukces? Jaki jest cel naszych działań rzeczniczych? Odpowiedzi na te pytania powinny być jak najbardziej konkretne.

JAK?

Kolejną kwestią, którą trzeba rozważyć, jest sposób, w jaki chcemy wprowadzić zmianę. Tym razem należy poszukać odpowiedzi na pytanie „jak?”. Wiemy już, że rzecznictwo to niejedyny sposób działania i że jest ono niezwykle zróżnicowane. Warto więc poświęcić czas na przemyślenie jego formy.

Podsumowując, zacznij od określenia, na rzecz jakiej sprawy lub grupy chcesz działać. Następnie zastanów się, dlaczego właśnie ta kwestia jest dla ciebie istotna. Może sama_sam należysz do dyskryminowanej grupy lub doświadczasz skutków katastrofy klimatycznej? A może po prostu ważna jest dla ciebie sprawiedliwość społeczną? Potem przemyśl, jaką zmianę chcesz zobaczyć w świecie. Co ma się zmienić i jak będzie wyglądać życie po tej zmianie. Może w każdym urzędzie będzie dostępny_a

tłumacz_ka języka migowego? A może osoby pracujące w urzędach otrzymają gwarancję równych wynagrodzeń? Na końcu zastanów się, jak chcesz pracować. Sprawdź, czy rzecznictwo jest faktycznie najbardziej odpowiednim sposobem zmiany świata wokół ciebie. Pamiętaj, że w toku gromadzenia informacji sposób działania (jak?) może ulec zmianie! Nie przywiązuj się do jednej metody.

TEMAT/PROBLEM SPOŁECZNY:

MOJE DLACZEGO	MÓJ CEL	MOJE JAK	POTENCJALNI SOJUSZNICZY_KI
Co jest dla mnie ważne? Jakie są moje wartości? Jakie są moje potrzeby?	Co chcę osiągnąć? Co ma być efektem moich działań rzeczniczych?	W jaki sposób chcę wprowadzić zmianę? Jakich narzędzi mogę użyć?	(organizacje, polityczki_cy, aktywiści_stki)
Np. równość i sprawiedliwość; szacunek dla każdego człowieka niezależnie od jego orientacji, koloru skóry.	Np. równy dostęp do gminnych obiektów sportowych i kulturalnych dla grupy X; Zmiana infrastruktury budynków gminnych w celu polepszenia ich dostępności dla osób z niepełnościami.	Np. petycja, spotkanie z postem lub postanką, kampania społeczna, inicjatywa uchwałodawcza.	Np. organizacja miejska X; organizacja ogólnopolska Y; lokalna gazeta; polityczka Z.

Moje działania kierują do:

MONITORING JAKO NIEZBĘDNY SKŁADNIK RZECZNICTWA

Rzecznictwo powinno być oparte na solidnie wykonanym monitoringu. Monitoring to zaplanowane działanie, które polega na badaniu określonego zjawiska lub problemu społecznego¹². Działania, które obejmuje monitoring, to m.in.: gromadzenie danych o łamaniu praw człowieka/dyskryminacji itp. na danym obszarze, zapoznanie się z obowiązującymi przepisami (ustawami i rozporządzeniami) oraz prawem międzyna-

¹² Wyczerpujące opracowanie zagadnienia monitoringu praw człowieka przygotowała Helsińska Fundacja Praw Człowieka. Publikacja dostępna jest za darmo pod adresem: <https://www.hfhr.pl/publication/monitoring-praw-czlowieka/>.

rodowym i porównywanie ich z przyjętymi uchwałami lub praktykami samorządowymi, śledzenie na bieżąco przypadków łamania prawa lub krzywdzących praktyk i ich dokumentowanie.

W prowadzeniu monitoringu ważne są systematyczność oraz dokładność. Zebrane dane (np. statystyki) oraz znajomość standardów międzynarodowych i przepisów krajowych będą podstawą do podejmowania dalszych kroków na rzecz zmiany, w tym tworzenia petycji czy inicjatyw uchwałodawczych. Tego typu działania muszą mieć solidną podstawę prawną i być skierowane do odpowiednich organów. Tylko wtedy wysiłek, który podejmiemy podczas monitoringu i innych aktywności rzeczniczych, będzie owocny.

Jak przeprowadzić monitoring w kilku krokach:

WYBIERZ OBSZAR, KTÓRY CHCESZ BADAĆ.

Zarówno prowadząc monitoring, jak i rzecznictwo, warto skupić się na wycinku rzeczywistości. Jeśli chcesz zająć się np. dyskryminacją osób LGBTI, to czym konkretnie? Tym, że nie mają one równego dostępu do jakiejś przestrzeni? Tym, że określone praktyki służb/urzędników są dla nich dyskryminujące? Czy może tym, że władze miasta uniemożliwiają organizacje Marszu Równości?¹³ Zawężenie tematyki pozwoli ci lepiej przygotować potrzebne dane i ułatwi dalszą aktywność. Zmieniaj świat małymi krokami!

ZBIERZ DANE I PRZENALIZUJ PRZEPISY.

Kiedy już wybierzesz węższy obszar działania, zacznij gromadzić potrzebne ci dane. Ważne, aby pochodziły ze sprawdzonego i rzetelnego źródła o dobrej renomie. Doniesienia prasowe mogą stanowić ważne źródło informacji, ale pamiętaj, żeby weryfikować wszystkie informacje pozyskane z mediów. Dobrym materiałem mogą być wywiady przeprowadzone z lokalną społecznością. Pamiętaj też o analizie przepisów prawa – zapoznaj się z odpowiednimi ustawami, standardami międzynarodowymi, interpretacją podobnych spraw przez sądy¹⁴.

13 Zob. <https://amnesty.org.pl/prawa-osob-igbti/>, dostęp: 29.08.2022.

14 Mimo iż w Polsce nie obowiązuje prawo precedensu, dla wielu sądów i instytucji wyroki innych sądów w podobnych sprawach są pewnym kompasem. Szczególnie istotne mogą być wyroki: Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego, Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

MONITORING NALEŻY OPIERAĆ NA RZETELNYCH ŹRÓDŁACH¹⁵. DO TAKICH NALEŻĄ:

- raporty organizacji międzynarodowych, takich jak Amnesty International lub Human Rights Watch, Światowa Organizacja Zdrowia, UNICEF;
- analizy i raporty organizacji pozarządowych i think tanków działających w Polsce w danym temacie, np. Kampania Przeciw Homofobii, Centrum Praw Kobiet, Federacja na Rzecz Kobiet i Planowania Rodziny, Fundacja Feminoteka, Komitet Ochrony Praw Dziecka i in.;
- efekty badań naukowych (szczególnie: socjologicznych, antropologicznych, politologicznych, psychologicznych) prowadzonych na uniwersytetach i w instytutach badawczych;
- statystyki instytucji i organów samorządowych/państwowych, w tym policji, inspektoratów sanitarnych, Najwyższej Izby Kontroli, Głównego Urzędu Statystycznego, Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Pacjenta, Rzecznika Praw Dziecka, Państwowej Komisji Wyborczej itp.
- stenogramy i opisy prac rad i komisji, które znajdują się w **Biuletynie Informacji Publicznej**.

KONIECZNIE SPRAWDŹ, JAKIE DZIAŁANIA BYŁY JUŻ PODEJMOWANE W TEJ SPRAWIE W TWOJEJ SPOŁECZNOŚCI.

Zapoznaj się z podjętymi uchwałami rady miejskiej lub gminy i innymi dokumentami. Nie ma sensu wyważać otwartych drzwi, można czerpać z doświadczeń innych. Może inna osoba kilka lat temu podejmowała bez skutku podobne działania? Podpytaj o to urzędników. Sprawdź, czy nie będzie ona potencjalnym sojusznikiem_czką lub źródłem informacji i dokumentacji.

¹⁵ Jeśli chcesz nauczyć się korzystać z danych, zapoznaj się z publikacją Fundacji Pracownia Działań i Innowacji Społecznych „Stocznia”: *Mów do rzeczy. Jak korzystać z danych w działaniach rzeczniczych?* Jest dostępna za darmo: <https://stocznia.org.pl/publikacje/mow-do-rzeczy-jak-korzystac-z-danych-w-dzialaniach-rzeczniczych/>.

WYKORZYSTAJ ZEBRANE INFORMACJE.

Teraz, kiedy posiadasz już niezbędną wiedzę i dokumentację, możesz przystąpić do projektowania dalszych kroków rzeczniczych. Z zebranego materiału powinno jasno wynikać, kto będzie najlepszym adresatem twoich działań. Dobierz taką metodę działania, dzięki której najefektywniej spożytkujesz zgromadzone dane!

Rządzący potrzebują argumentów świadczących o konieczności zmian. Najlepiej podierać się faktami, twardymi danymi i przepisami prawa. Właśnie dlatego tak istotną częścią rzecznictwa jest monitoring. Stanowi on fundament, dzięki któremu możliwe jest dalsze działanie. Bez rzetelnie przeprowadzonego monitoringu nie poznamy realnej skali problemu, z którym przychodzi nam się mierzyć. Czasem, w trakcie monitoringu może się okazać, że niewłaściwie lokujemy naszą energię i działania rzecznicze. Należy wówczas skupić je w innym obszarze lub skierować do innego organu!

Gromadząc niezbędne dane, nie wahaj się korzystać ze swojego prawa do informacji publicznej¹⁶. Umożliwia ono wgląd w dokumenty urzędowe, sprawozdania z kolegiów organów władzy publicznej oraz do pozyskania bardziej szczegółowych informacji¹⁷. Większość z tych materiałów znajdziesz w lokalnym serwisie BIP (Biuletyn Informacji Publicznej). Jeśli ich tam nie ma, możesz wystąpić o informacje listownie lub mailowo.

Ważnymi danymi będą także indywidualne historie osób, które zamieszkują dany teren, są częścią lokalnej społeczności. Jak praktyki urzędu wpływają na ich życie? Na przykład jak wpłynęło na życie mieszkańców dzielnicy wycięcie starych drzewostanów? Nie bój się rozmawiać z ludźmi i dokumentować ich historii. Mogą one być istotnym argumentem w procesie rzecznictwa.

MONITORUJ WDRAŻANIE ROZWIĄZAŃ.

Nawet jeśli prowadzone przez ciebie rzecznictwo można uznać za sukces, pamiętaj, by patrzeć władzy na ręce – upewnij się, na ile twoje postulaty są uwzględniane i realizowane. Na bieżąco zapoznawaj się z protokołami z posiedzeń komisji, przychodź na sesje rady gminy/miasta/sejmiku, składaj oficjalne zapytania.

16 Chcąc dowiedzieć się więcej o pozyskiwaniu informacji tą drogą, koniecznie sprawdź działanie Sieci Obywatelskiej Watchdog Polska: <https://siecobywatelska.pl/informacja-publiczna-jak-pytac/>, a szczególnie portalu <https://informacjapubliczna.org/>.

17 Na urzędach ciąży obowiązek udzielenia tego typu informacji. Nawet jeśli zapytanie dotyczy np. liczby krzeseł lub okien w jego siedzibie.

SZUKANIE SPOSOBÓW NA DOTARCIE DO DECYDENTÓW

O spotkanie z dyrektorem wydziału w urzędzie miasta może nie być łatwo! Podobnie jak z postem lub senatorem. Często jednak jest to łatwiejsze, niż zakładamy. Wiele instytucji czy osób sprawujących urzędy ma obowiązek przyjmowania petentów_ek lub robi to ze względów wizerunkowych. W umawianiu spotkania z decydentami pomoże upór i cierpliwość – może się zdarzyć, że trzeba będzie na nie poczekać lub termin zostanie w ostatniej chwili zmieniony. W takiej sytuacji nie należy się zrażać. Trzeba przy tym pamiętać, że im wyżej w hierarchii decyzyjnej znajduje się urzędnik_czka, tym może być trudniej o kontakt. Czasem warto zainicjować spotkanie na niższym szczeblu, aby wprawić sprawę w ruch!

Poniżej znajdziesz przykładowy plan rozmowy wraz z proponowanymi zwrotami.

- **Zadbaj o stworzenie dobrej atmosfery – staraj się, przynajmniej na początku, nie okazywać takich emocji jak gniew lub żal.**

Bardzo dziękuję za spotkanie. Cieszę się, że znalazł_a pan_pani dla mnie czas.

- **Powiedz, w jakiej sprawie przychodzisz.**

Przychodzę, aby porozmawiać o kwestii X. Uważam, że to poważny problem.

- **Powołuj się na fakty i zdobyte informacje (patrz: monitoring).**

Ostatnio przeprowadzono w tej sprawie badania... Zapadł wyrok sądu w podobnej sprawie... Europejska konwencja praw człowieka mówi, że...

lub

Odbyliśmy rozmowy z mieszkańcami i mieszkankami, których dotyka ten problem. Mówią, że...

- **Zaproponuj rozwiązanie (jeśli to możliwe, zaproponuj także rozwiązanie alternatywne).**

Myślę, że dobrym rozwiązaniem byłoby X lub Y...

- **Pokaż, że rozwiązanie jest realne.**

Podobne przepisy funkcjonują już w gminie Y... Takie samo rozwiązanie wprowadziło miasto Z...

■ **Podkreśl rolę decydenta we wprowadzaniu zmiany.**

Wiem, że ma pan_pani kompetencje w zakresie X, wynikające z ustawy Y. Jak pan_pani widzi, bez pana_pani pomocy może nam się nie udać tego zrobić.

■ **Zaproś do współpracy.**

Razem możemy zmienić tę sytuację, więc zapraszam do współpracy w tej kwestii.

lub

Jeśli miasto potrzebowałoby wsparcia w tej kwestii, to jestem gotowy_a/nasza grupa jest gotowa pomóc w realizacji...

Jeśli nie jest możliwe spotkanie jeden na jeden, korzystaj z okazji podczas organizowanych wieców, konferencji lub konsultacji publicznych. Użyj prawa do wypowiedzenia się na sesji rady miasta/gminy bądź komisji¹⁸. Możesz także wysłać listy i e-maile, w których przedstawisz swoje stanowisko i oczekiwania. Skorzystaj też z pomocy mediów – opisz problem dla lokalnej gazety lub zachęć rozgłośnię radiową do przeprowadzenia z tobą wywiadu.

Media to broń obosieczna. Jeśli angażujesz je w daną sprawę, upewnij się wcześniej, czy osoby, których dotyka problem, życzą sobie rozgłosu. Czy nie zagraża to ich bezpieczeństwu fizycznemu i dobrostanowi psychicznemu? Czy ich sytuacja społeczno-ekonomiczna poprawi się, a może na skutek możliwych ataków – pogorszy? Jeśli prowadzisz działania w swojej sprawie lub bazujesz na własnym doświadczeniu, zastanów się, czy rozgłos medialny nie narazi cię na niebezpieczeństwo.

Poszukaj także urzędników/decydentów sojuszników – osób, które staną po twojej stronie i wesprą proponowane przez siebie rozwiązania. Sprawdź, w jakich komisjach zasiadają posłowie_posłanki oraz senatorowie_senatorki z twojego okręgu, jakie uchwały były proponowane na posiedzeniach rad miasta i przez kogo, jakie

18 Więcej na ten temat możesz przeczytać w artykule Pisma Samorządu Terytorialnego „Wspólnota”: <https://wspolnota.org.pl/news/mieszkancy-i-ich-prawa-na-sesji-rady-lub-posiedzeniu-komisji>, dostęp: 28.07.2022.

obietnice były składane w trakcie kampanii wyborczej. Wszystkie te informacje to wartościowe tropy, być może doprowadzą cię do życzliwych osób, które okażą realne wsparcie dla sprawy.

W przypadku kiedy decydemtem w danej sprawie jest społeczność (np. wspólnota mieszkaniowa), zorganizuj otwarte spotkanie, na którym przedstawiś zdiagnozowany problem. Będzie to również okazja do sprawdzenia, jak na daną kwestię zapatruje się więcej osób. Czy ich także to dotyka? Jaki jest ich stosunek do tej sprawy – czy są nastawieni one pozytywnie, obojętnie lub też wrogo? Często samo zainicjowanie rozmowy i otwarcie przestrzeni do dialogu sprawia, że ludzie zmieniają zdanie w danej kwestii, gdyż czują się wysłuchani. Nie bagatelizuj głosów osób, które są przeciwko twoim rozwiązaniom – ucz się od nich! Zapewne zwracają one uwagę na elementy, o których mogłeś_aś nie pomyśleć wcześniej. Dlatego na bieżąco aktualizuj i dopracowuj swój plan na rzecznictwo.

JAK STWORZYĆ DOBRĄ PETYCJĘ¹⁹

Decydemtom często należy pokazywać, jaka jest skala poparcia dla sugerowanych zmian. Idealnie nadaje się do tego narzędzie, jakim jest petycja. Petycje składa się najczęściej w formie zbiorowej, ale nic nie stoi na przeszkodzie, aby złożyć ją indywidualnie. To najprostszy sposób dochodzenia praw i wyrażania żądań.

Artykuł 63. Konstytucji RP jasno określa, kto i w jakim trybie może złożyć petycję: „Każdy ma prawo składać petycje, wnioski i skargi w interesie publicznym, własnym lub innej osoby za jej zgodą do organów władzy publicznej oraz do organizacji i instytucji społecznych w związku z wykonywanymi przez nie zadaniami zleconymi z zakresu administracji publicznej. Tryb rozpatrywania petycji, wniosków i skarg określa ustawa”.

Jak widać, petycję możemy złożyć zarówno we własnym imieniu (samorzecznictwo), jak i w imieniu całej grupy (nawet jeśli do niej nie przynależymy). Termin, w którym instytucje mają obowiązek rozpatrzyć naszą petycję i przekazać nam odpowiedź, określa ustawa. Zwykle jest to 14–30 dni.

¹⁹ Zachęcamy cię do pogłębienia wiedzy o pisaniu petycji z pomocą publikacji Instytutu Spraw Obywatelskich. Opracowanie jest dostępne za darmo: <http://petycje.senat.edu.pl/uploads/drive/PDF/praktyczny%20przewodnik%20po%20petycjach.pdf>. Znajdziesz w nim wzór petycji i rozwinięcie poruszanych tutaj zagadnień.

„Petycja może być złożona przez osobę fizyczną, osobę prawną, jednostkę organizacyjną niebędącą osobą prawną lub grupę tych podmiotów, zwaną dalej «podmiotem wnoszącym petycję», do organu władzy publicznej, a także do organizacji lub instytucji społecznej w związku z wykonywanymi przez nią zadaniami zleconymi z zakresu administracji publicznej”²⁰.

Petycję można napisać na komputerze lub odręcznie. Wystać pocztą, mailowo lub za pomocą systemu ePUAP²¹ (o ile instytucja z niego korzysta).

Poprawnie napisana petycja zawiera kilka elementów. Niektóre są wymagane na podstawie Ustawy o petycjach.

- 1. Lewy górny róg:** Dane podmiotu (osoby lub organizacji) składającej petycję – imię i nazwisko lub nazwa, pełen adres (miejsce zamieszkania oraz korespondencyjny). Warto podać także np. kontakt mailowy (koniecznie, jeśli składamy petycję mailowo) lub telefoniczny.
- 2. Prawy górny róg:** Pełna nazwa podmiotu/instytucji, do której kierowana jest petycja.
- 3. Środek – nagłówek:** Napis „Petycja”.
- 4. Środek:** Treść właściwa petycji.
 - W pierwszym akapicie należy streścić powody napisania petycji. Powinien on być jak najkrótszy i precyzyjny. Można tutaj wskazać konkretny akt prawny, który ma ulec zmianie.
 - Drugi akapit zawiera postulowane rozwiązanie, inaczej uzasadnienie. Warto posługiwać się językiem korzyści i wykazać, jakie pozytywne skutki będzie miało wprowadzenie danych rozwiązań dla danej społeczności.
 - Trzeci akapit to podziękowanie za rozpatrzenie prośby i wyrażenie nadziei na jej pozytywne rozpatrzenie.
- 5. Koniec:** Podpis składający się z imienia i nazwiska. Jeśli petycję składa więcej osób – każda z nich musi się podpisać. W przypadku organizacji można dodać pieczęć.

²⁰ Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o petycjach, Dz.U. 2014, poz. 1195, art. 2.

²¹ <https://epuap.gov.pl/wps/portal>, dostęp 28.09.2022.

- 6. Miejsce na ewentualne podpisy:** Jeśli planujemy zbieranie podpisów poparcia pod naszą petycją, warto zadbać o miejsce pod treścią dokumentu. Przestrzeń powinna umożliwić wpisanie przynajmniej imienia i nazwiska oraz odręcznego podpisu (nie jest to wymóg).

CZĘŚĆ III DOŚWIADCZENIA RZECZNICZE

OPIS ZAŁOŻEŃ PROJEKTU TWÓJ GŁOS MA MOC!

Amnesty International ma bogate doświadczenie w prowadzeniu rzecznictwa na poziomie międzynarodowym oraz krajowym. Oprócz koordynowania działań rzeczniczych organizacja mobilizuje osoby, którym bliskie są prawa człowieka poprzez aktywizm. Do tej pory największa aktywność w tym obszarze skupiała się w dużych aglomeracjach w Polsce. Jednak staramy się docierać także do mniejszych miejscowości i społeczności, aby promować tam idee praw człowieka oraz różne formy aktywizmu. Wypadkową tych dwóch składników – wieloletniego doświadczenia rzeczniczego i ogromnego potencjału, jaki Amnesty widzi w mniejszych miejscowościach – był moduł rzeczniczo-strażniczy realizowany w ramach projekt *Twój głos ma MOC! Młodzi ludzie bronią praw człowieka*.

Niniejszy moduł był skoncentrowany na osobach już działających rzeczniczo w społecznościach lokalnych (chcących wzbogacić swoją wiedzę o zagadnienia związane ze standardami międzynarodowymi i pogłębić znajomość prawa krajowego z zakresu przeciwdziałania dyskryminacji) lub dopiero planujących podjęcie działań rzeczniczych w danej miejscowości. Mogły one działać indywidualnie, reprezentować organizacje (fundacje lub stowarzyszenia), a także wywodzić się z nieformalnych ruchów. Naszym celem było wzmocnienie liderów z 10 społeczności lokalnych w prowadzeniu działań strażniczo-rzeczniczych w obszarze praw człowieka poprzez wyposażenie ich w wiedzę i umiejętności niezbędne do prowadzenia skutecznych działań na rzecz praw człowieka w środowisku lokalnym.

ŚCIEŻKA STRAŻNICZO-RZECZNICZA

Otrzymaliśmy liczne zgłoszenia do modułu od osób prowadzących rozmaite projekty. Ostatecznie wybraliśmy jedynie dziewięć inicjatyw, które miały w naszej ocenie największy potencjał prowadzenia skutecznego rzecznictwa na poziomie lokalnym. Ich przedstawiciele_ki reprezentowali_ty takie organizacje i miejscowości jak:

- Transfuzja (Warszawa),
- TęczUJ (Kraków),
- Zorientowany Kraków (Kraków),
- Instytut Przeciwdziałania Wkluczeniom (Toruń),
- Toruńskie Szkoły z Psychologiem (Toruń),
- Różowa Skrzyneczka (Białystok i całe województwo podlaskie),
- Grupa Lokalna Amnesty International w Trójmieście (Sopot),
- osoby indywidualne (Ostrów Wielkopolski oraz Piaseczno).

Nie wszystkie z organizacji i osób ostatecznie zrealizowały zaplanowane działania. Najczęściej wiązało się to z trudnościami natury osobistej lub konfliktami wewnątrz organizacji.

OPIS WYBRANYCH INICJATYW RZECZNICZYCH PRZEPROWADZONYCH W PROJEKCIE

Poniżej zamieszczamy krótki opis wybranych inicjatyw zapoczątkowanych przez liderów_ki organizacji uczestniczących w projekcie.

1. Fundacja Różowa Skrzyneczka²² walczy z wykluczeniem i tabu menstruacyjnym. Dzięki niej w wielu miejscach pojawiają się charakterystyczne różowe skrzynki, zawierające darmowe podpaski i tampony. W ramach swojej działalności rzeczniczej w projekcie fundacja objęła zasięgiem województwo podlaskie, ze szczególnym uwzględnieniem miasta Białystok, gdzie chciała wprowadzić skrzyneczki w szkołach.
2. Toruńskie Szkoły z Psychologiem to nieformalna grupa młodych osób, które postanowiły upomnieć się o zwiększenie liczby psychologów w szkołach w trosce o dobrostan psychiczny osób uczniowskich w mieście. Efektem ich działania rzeczniczego jest projekt uchwały wraz z uzasadnieniem, który uzyskał poparcie ośmiu jednostek specjalistycznych, wzywający dyrektorów i dyrektorki szkół do zatrudnienia minimum jednego psychologa.

²² Zob. <https://www.rozowaskrzyneczka.pl/>.

3. W Ostrowie Wielkopolskim rzecznictwo w sprawie osób głuchych prowadzi intensywnie jedna osoba przy wsparciu nieformalnej grupy Ostrowski Spacer Protestacyjny „Łańcuch Światła”. Działania rzecznicze skupiają się wokół zwiększenia dostępności osób niesłyszących do wydarzeń społecznych i kulturalnych, a także monitorowania realizacji przepisów dotyczących osób ze szczególnymi potrzebami (niesłyszących) w budynkach zarządzanych przez urząd miasta oraz modyfikacji strony internetowej urzędu, by była bardziej czytelna i zrozumiała dla głuchych.
4. Instytut Przeciwdziałania Wykluczeniom powołał zespół rzecznictwa lokalnego²³, aby zwalczać dyskryminację, szczególnie dotyczącą osób LGBTI+. Zespół rozpoczął działania rzecznicze od dogłębnego monitoringu sytuacji osób LGBTI+ w mieście, częścią którego jest badanie postaw mieszkańców Torunia. W tym celu organizacja nawiązała współpracę z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu.

SUKCESY INICJATYW RZECZNICZYCH PROWADZONYCH LOKALNIE

Urzędnicy podeszli do problemu serio, co bardzo nas cieszy.

Zofia, Toruńskie Szkoły z Psychologiem, Toruń

W Toruniu sprawa dostępu do psychologów w szkołach została potraktowana poważnie przez władze miasta. Urzędnicy spotkali się z przedstawicielami organizacji i zgodzili się, że zdrowie psychiczne dzieci i młodzieży jest realnym problemem.

Urząd miasta zadeklarował, że przed podjęciem decyzji przeprowadzi badania, aby mieć podstawy do wdrożenia rozwiązań umożliwiających zatrudnienie większej liczby psychologów.

Organizacja Toruńskie Szkoły z Psychologiem została zaproszona do konsultacji pomysłu miasta na rozwiązanie problemu. Aktualnie urząd prowadzi własne działania, a organizacja uważnie się temu przygląda.

Największym sukcesem jest dla mnie to, że w ogóle odważyłam się załatwić pewne rzeczy. Pierwszy raz robiłam coś takiego sama i dałam radę!

Dagmara, Ostrów Wielkopolski

23 Zob. <https://www.fundacjaipw.org/rzecznictwo>, dostęp 28.07.2022.

Przede wszystkim działania rzecznicze były zorientowane na pracy ze społecznością – uświadomieniu ludziom istnienia osób głuchych we wspólnej przestrzeni. Rzecznictwo skupiło się na tym, by uczynić wydarzenia kulturalne w miejscowości bardziej dostępnymi dla osób głuchych.

We wrześniu w Toruniu odbył się festyn z okazji Międzynarodowego Dnia Głuchych i Języka Migowego. Aby móc zrealizować tak dużą inicjatywę, nawiązano partnerstwa z prywatnymi firmami, harcerstwem i miejskimi instytucjami kultury.

Osoba prowadząca rzecznictwo pozostaje w kontakcie z urzędnikami odpowiedzialnymi za dostępność podmiotów publicznych.

Mamy już 6 tysięcy skrzyneczek, a zaczynaliśmy od czterech we Wrocławiu!

Ewa, Różowa Skrzyneczka, Białystok

Fundacja Różowa Skrzyneczka nawiązała dobre relacje z urzędnikami miejskimi w Białymstoku oraz z lokalnymi organizacjami pozarządowymi. W obliczu braku budżetu to właśnie partnerstwa z NGO są szansą na pozyskanie środków na instalację skrzyneczek z produktami higienicznymi.

Aktualnie w Białymstoku jedynie poszczególne miejsca mają zainstalowane skrzyneczki, np. Muzeum Pamięci Sybiru. Organizacja nie ustaje w wysiłkach, przeciwdziałając wykluczeniu menstruacyjnemu i przenosi swoje działania rzecznie z poziomu lokalnego na krajowy²⁴ – w ramach Okresowej Koalicji udało się wystąpić w senacie.

TRUDNOŚCI NAPOTKANE PRZEZ OSOBY RZECZNICZE W TRAKCIE REALIZACJI PROJEKTU

Pojawiły się nieprzyjemne wypowiedzi pod naszym adresem, również ze strony ważnych urzędników.

Zofia, Toruńskie Szkoły z Psychologiem, Toruń

W Toruniu, pomimo przychylności części urzędników, w kierunku organizacji skierowano nietaktowne komentarze, które obniżyły morale aktywistów i aktywistek.

²⁴ Zob. <https://publicystyka.ngo.pl/powstanie-pierwszy-polski-projekt-ustawy-dot-menstruacji-przygotuje-go-okresowa-koalicja>, dostęp: 29.08.2022.

Dodatkową trudnością były sprawy formalne – duża liczba papierów, którą trzeba było wypełnić, uzupełniać i poprawiać, wpływała demotywująco na osoby z grupy. Pojawiły się także sprzeczne opinie prawne dotyczące możliwości realizacji projektu przez miasto.

Nie jest tak, że temat nikogo nie obchodzi. Ludzie po prostu nie wiedzą, że problem istnieje.

Dagmara, Ostrów Wielkopolski

W trakcie prowadzenia monitoringu w Ostrowie Wielkopolskim okazało się, że w tamtejszych placówkach ochrony zdrowia nie ma dostępu do tłumacza polskiego języka migowego. Jest on zapewniony natomiast w urzędzie miasta i starostwie. Niestety brakuje precyzyjnych przepisów, które byłyby podstawą do ubiegania się o wprowadzenie takiej usługi w innych instytucjach.

Dużym problem jest też nieświadomość społeczna w kwestii potrzeb osób głuchych oraz konieczności wprowadzenia zmian w tym zakresie. Rzecznictwo musiało skupić się w pierwszej kolejności na pracy ze społecznością.

Rozbiłyśmy się o brak funduszy...

Ewa, Różowa Skrzyneczka, Białystok

Fundacji Różowa Skrzyneczka nie udało się udostępnić środków higienicznych w szkołach w Białymstoku. Problemem okazały się miejskie fundusze, a także opór dyrektorów niektórych szkół. Organizacja nie ustaje jednak w wysiłkach, aby trafić ze swoimi postulatami do pojedynczych miejsc.

WNIOSKI I REKOMENDACJE DO DALSZEGO PROWADZENIA RZECZNICTWA LOKALNEGO

Wiele działań aktywistycznych prowadzonych w Polsce to w istocie inicjatywy o charakterze rzeczniczym. Polska kultura rzecznictwa nie jest tak rozwinięta jak w innych krajach, np. anglosaskich (*advocacy*), a samo pojęcie rzecznictwa kojarzy się z biurokratyczną formą działalności, która wymaga zapoznania się z wieloma dokumentami i tworzenia licznych pism. Przez to mniej osób interesuje się aktywizmem o tej właśnie specyfice. Machina państwowej lub lokalnej administracji miele w swoich

trybach wnioski i petycje nazbyt długo. Przez to osoby podejmujące się działań rzeczniczych mogą mieć poczucie, że ich wysiłek nie przynosi żadnych efektów.

Klimat polityczny w miastach i mniejszych miejscowościach potrafi skutecznie uniemożliwić wprowadzanie zmian o charakterze społecznym i politycznym jakąkolwiek drogą – czy to poprzez protest, czy inicjatywę uchwałodawczą. Włodarze mniejszych miejscowości mogą mieć poczucie bezgranicznej władzy i sabotować działania osób aktywistycznych zatroskanych o los społeczności²⁵.

Amnesty International dostrzega, jak ważna jest promocja rzecznictwa jako skutecznej i pokojowej formy wprowadzania zmian społeczno-politycznych, wyrażania sprzeciwu wobec łamania praw człowieka, dyskryminacji i marginalizacji. Szczególnie jeśli w Polsce koncepcja rzecznictwa nie doczekała się zbyt wielu opracowań, przez co podjęcie przez obywateli_ki działań w tym obszarze może być utrudnione.

Odpowiednio rozumiane i poprowadzone rzecznictwo jest bardziej efektywne, gdy stanowi szansę na wprowadzenie realnych zmian, poczynając od tych najmniejszych, na poziomie pojedynczych instytucji czy nawet budynków, porzez większe, kończąc na poziomie prawodawstwa krajowego.

Zachęcamy nie tylko do podejmowania się rzecznictwa i samorzecznictwa, ale także do podejmowania kroków w stronę upowszechnienia tego rodzaju aktywizmu lokalnego. Mamy okazję tworzyć tradycję rzecznictwa, ucząc się od siebie nawzajem oraz od innych krajów, w których ta forma działania ma już długą historię. Dlatego właśnie jedną ze ścieżek projektu *Twój głos ma MOC!* poświęciliśmy niniejszemu zagadnieniu. Wierzymy, że przyczyni się to do wprowadzenia realnych zmian na poziomie lokalnym, a w konsekwencji do respektowania praw człowieka w liczniejszych punktach na mapie kraju.

²⁵ Zob. M. Szczęch, *Siedlisko*, [w:] „Magazyn opinii Pismo” 7 (55), Fundacja Pismo, Warszawa 2022, s. 15–24.

ZALECANA LITERATURA POMOCNICZA

Banul K., Schimanek T., Winiarska A., *Praktyczny przewodnik po petycjach*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2016, <http://petycje.senat.edu.pl/uploads/drive/PDF/praktyczny%20przewodnik%20po%20petycjach.pdf>.

Fialova Z., Nowicki M., *Monitoring Praw Człowieka*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2000, <https://www.hfhr.pl/publication/monitoring-praw-czlowieka/>.

Herbst J. i. in., *Mów do rzeczy. Jak korzystać z danych w działaniach rzeczniczych?*, Fundacja Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”, Warszawa 2013, <https://stocznia.org.pl/publikacje/mow-do-rzeczy-jak-korzystac-z-danych-w-dzialaniach-rzeczniczych/>.

Kuzar-Dembele J., Salejko K. (red.), *Twój Głos ma MOC! Młodzi ludzie bronią praw człowieka*, Stowarzyszenie Amnesty International, Warszawa 2022, , <https://amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2022/04/Twoj-glos-ma-moc-podrecznik-do-pracy-z-mlo-dzieza-Amnesty-International.pdf>.

Twelvetrees A., *Pracując ze społecznością*, przeł. A. Konieczna-Purchała, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2014, <https://www.isp.org.pl/pl/publikacje/pracujac-ze-spolecnoscia>.

PRZYDATNE STRONY I PORTALE

- Instytut Spraw Obywatelskich: <https://instytutsprawobywatelskich.pl/>
- Sieć Obywatelska Watchdog Polska: <https://siecobywatelska.pl/>
- Portal Samorządowy: <https://www.portalsamorzadowy.pl/>
- Serwis Samorządowy PAP: <https://samorząd.pap.pl/>

Pismo Samorządu Terytorialnego „Wspólnota”: <https://wspolnota.org.pl/>

**Twój
GŁOS
ma
MOC**

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

